

Un plet senyorial a Clariana al segle XVIII: la disputa dels habitants del terme de Clariana amb el Baró de Moixó*

Bernat Roca i Pascual

Professor d'ensenyament secundari de Geografia, Història i Filosofia.

Un pleito señorial en Clariana en el siglo XVIII: la disputa de los habitantes del término de Clariana con el Barón de Moixó

RESUMEN

La conflictividad entre señores y vasallos durante la vigencia del régimen señorial es bien conocida. En este caso se estudian la existente entre los habitantes de Clariana y el Barón de Moixó, señor de esta localidad, cuya existencia se remonta la alta edad media. Desde el primigenio control por parte de los Clariana, y después de diferentes cambios, esta baronía pasó a manos de los Moixó. Esta familia se hubo de enfrentar con la resistencia de los habitantes de Clariana para pagar parte de los impuestos feudales. Ello motivó una denuncia por

A seigniorial lawsuit in Clariana in the 18th century: the dispute between the inhabitants of Clariana's term and the Barón de Moixó

ABSTRACT

The conflicts between feudal Lords and vassals during the term of seigniorial regime are well known. In this case, we study the existing among the inhabitants of Clariana and the Baron of Moixó, feudal lord of this locality, which existence dates back to the Early Middle Ages. From the original control by the Clariana family, and after different changes, the Moixó's inherited this barony. This family had to confront with the resistance to pay parts of the feudal taxes. This prompted a complaint on the part of the Baron in

* Agraïments: a la gent del CECI per la paciència infinita amb les meves absències i retards. Al Salvador Soler i a la Remei, custodis de Cal Megines, per acollir-nos sempre a taula del caliu d'un bon foc. A l'Anna, per tantes coses i per descobrir-me Clariana, un dels secrets més ben guardats de la comarca. Als meus fills, Elna i Guillem, i a tots els nens i nenes del món, que tenen encara moltes històries per explicar.

parte del barón en 1769, conflicto finalizado con una concordia firmada en 1773.

1769, a conflict that ended with a Concord signed in 1773.

PALABRAS CLAVE: Régimen Señorial, l'Anoia, Clariana, Moixó

KEYWORDS: Seigniorial regime, l'Anoia, Clariana, Moixó

El terme de Clariana actualment es troba associat al d'Argençola i forma part del municipi com altres nuclis agregats. Resta per escriure la història breu del municipi de Clariana durant el segle XIX, municipi que va tenir escola pròpia i ajuntament, la casa de la vila encara avui es manté en peu en mans de propietat privada. Va ser anys després de la desamortització que Clariana va tenir una jurisdicció pròpia conjuntament amb el poblet avui abandonat de La Goda. Si tirem més enrere en el temps podem veure que l'antic terme associat al castell de Clariana, encara dempeus però actualment greument amenaçat de ruïna, va arribar a l'edat contemporània com a part de la Baronia de Montcortès, lo Canós, Clariana, la Goda i de Plans de Ferran. El recinte del castell, una joia per excavar, s'eleva dalt d'un turó i conserva part del seu perímetre i murs. Actualment, però, és en mans de particulars i no precisament els del llinatge propietari durant el cas que ens ocupa: els Moixó.

Les qüestions senyoriales entre els barons de Moixó (o Moxó en castellà) i els habitants de Clariana es devien anar diluint. Sobretot a mesura que els senyors, ja instal·lats a Barcelona on van tenir un palau actualment visitable, es van anar venent les seves propietats als pagesos que actualment són els amos de bona part d'elles. La terra va acabar sent dels qui la treballaven, i els barons, rendistes i aristòcrates de saló, van acabar els seus dies a Barcelona i Madrid, on un dels seus il·lustres descendents va ser l'historiador i medievalista Salvador Moxó Ortiz de Villajos, fill del català Manuel Moxó Durán. El clàssic entroncament de la noblesa catalana amb la castellana a la Villa y Corte. També cal destacar el barceloní Francisco de Moxó i Montoliu, també historiador i alhora sacerdot. La presència dels Moixó arreu de les possessions espanyoles amb càrrecs d'importància fa necessària una investigació sobre l'origen d'aquest llinatge, que, com veurem, es troba a Cervera i molt lligat a la corona, especialment a partir de les crisis de 1640 i de la Guerra de Successió.

Per conèixer la història de Clariana i dels Moixó, indistriablement units, hi ha una font principal que és el fons Moixó, que es troba a l'Arxiu Nacional de Catalunya (ANC). Aquest enorme fons documental té informació molt valuosa i és a partir de documents d'aquests que hem obtingut la

informació d'aquest article. En aquest petit estudi he tractat d'establir una breu referència als senyors de Clariana, l'evolució dels quals restava desconeguda, ja que a causa de la dificultat de distingir entre la Clariana de l'Anoia i la del Bages o la del Penedès, hi ha una confusió sobre els senyors del terme. He elaborat una llista genealògica dels senyors de Clariana des de la baixa edat mitjana que ens permet comprendre com aquest castell de frontera que era la Clariana originària, citada en documents d'època carolíngia, passa a integrar-se judicialment a la Vegueria de Cervera, la qual cosa facilitarà la seva adscripció a aquesta gran família botiflera —terme emprat sense cap to crític sinó descriptiu— que foren els Moixó de Cervera. El botiflerisme dels Moixó és rellevant pel cas que ens ocupa: el d'un plet entre els pagesos del segle XVIII (en plena aplicació de la nova administració borbònica) i els senyors de Moixó. Com veurem, l'especial relació entre la corona i els senyors de Clariana és significativa i surt en la documentació, ja que un dels motius que dona Francisco de Moixó i de Francolí per demanar la intervenció reial (del rei Carles III aleshores) és la possibilitat que la corona espanyola heretés la baronia en cas de defunció sense descendents dels senyors Moixó. És una de les parts més curioses del document i cas següent, tot i que abans exposarem com van arribar els Moixó de Cervera a ser els senyors de la baronia de Montcortès i, per tant, senyors de Clariana i La Goda.

ELS SENYORS DE CLARIANA: DE L'EDAT MITJANA A L'EDAT MODERNA

Les notícies del castell de Clariana i l'església de Santa Maria ens permeten datar-la en el seu origen a l'alta edat mitjana. Sabem que hi havia un cavaller de nom Guillem de Clariana i que el Monestir de Sant Cugat posseïa drets sobre el castell i que l'església depenia de Vic des del temps de Sesmó d'Oló, pare del conegut repoblador Guillem d'Oló o de Mediona, tal com és més conegut. Aquests drets del Monestir de Sant Cugat sobre Clariana degueren continuar durant segles, ja que sabem que entre 1738 i 1755 hi ha un plet entre el monestir i Rafael de Moixó.¹

El llinatge dels Clariana va perdre el control del castell en mans d'altres famílies amb les quals es va integrar per via matrimonial. Es pot reconstruir la llista genealògica dels senyors del castell a través de la documentació elaborada per un notari de la família Moixó i que es troba entre la

1. ANC. Fons Moixó, Caixa 26, 1162.21.

documentació de l'Arxiu Nacional de Catalunya a Sant Cugat. Se'n pot fer una transcripció que ara podem enumerar i que permet bastir un esquelet bastant complet dels propietaris del castell i terme de Clariana, integrats en la baronia de Montcortès.

Podem dir que geogràficament Clariana no es troba plenament a la Conca d'Òdena ni a la Segarra. La seva geografia de muntanyes de guix i boscos en la zona obaga humida de la riera de Clariana va permetre una xarxa de molins i conreus que va ser la riquesa d'aquesta terra fins a l'explotació de guix del segle xx. El municipi compta amb masies disperses, algunes de les quals apareixen citades ja en documents medievals com és el cas dels Meronta (Cal Solé Merolta actualment), que apareix el 1378. Però aquesta és una altra història per explicar.

El 1359 tenim com a senyor Joan Desbrull, donzell i senyor de Clariana en el fogatge d'aquest mateix any. El seu fill Pere, casat amb Sibil·la. Beatriu, una de les filles, va casar amb Ponç Descatllar i va heretar aquesta part de l'herència dels Descatllar. Més endavant trobem una Sibil·la a qui anomenen Senyora de Clariana i la Goda, potser una filla o la mateixa, casada amb Bernat de Santa Coloma. La filla d'ambdós, Beatriu de Santa Coloma, es va casar amb Jaume Sacirera o Çacirera, una noblesa sovint enemistada amb la cort del rei Joan I. Els Sacirera eren una família important en la zona de Cervera, tot i tenir origen a La Cirera a Llorac (terme de la Conca de Barberà). Sabem que Maimó Çacirera era senyor de Clariana el 1384 en temps de Joan I i que Joan Çacirera i de Santa Coloma va veure confiscats els seus béns pel rei Joan I.

Al segle xv tenim Galceran de Sacirera el 1466 i Joan Sacirera, fill de l'anterior. El 14 de febrer de 1518 tenim que Bernat Sacirera, probablement fill de Joan Sacirera (escrit amb S, probablement per una castellanització de la Ç) es va casar amb Magdalena d'Alentorn. Del seu fill Bernat Sacirera passà a Maria Sacirera, probablement filla de Bernat, que es casa amb Pau d'Altarriba. Aquí veiem un canvi de cognom del llinatge, ja que per via materna s'extingeix la branca Sacirera en la baronia de Montcortès. Ens arriba un llinatge brevíssim que comença amb Francesc d'Altarriba i Sacirera casat amb Isabel Joan i que s'acaba amb la seva filla Jerònima d'Altarriba i Joan, que es casa amb un membre de la cèlebre família de Cervera: els Ausiàs-March, de filiació no resolta encara amb la família valenciana dels March. Pere Ausiàs-March (poeta cerveri) serà el marit de Jerònima Altarriba.² El seu fill Baltasar Ausiàs-March, que es casa amb Anna Maria Moi-

2. R. ARCHER, «L'altre Ausiàs March (segle xvi) i un certamen poètic inèdit», *Catalan Review*, Vol. V, number 1, 1991, p. 23-34.

xó, filla de Pere de Moixó, tindrà una filla de nom Magdalena Ausiàs-March i Moixó. Estem en la transició del segle XVI al XVII. El títol passa a Joan Foleràs, donzell de l'Aranyó, però mor sense successió i el títol passa a un nebot: Rafael de Moixó, nascut i batejat a Cervera el 1653. Ja aleshores s'introdueix una clàusula que s'anirà repetint. Si no hi ha descendents de la branca, el títol passarà al rei d'Espanya. La cosa seria una anècdota, si no fos que és un dels elements que, com veurem, els Moixó fan valer davant del rei en la demanda de 1769 davant els pagesos que no volen pagar els impostos. Reclama al rei que actüi amb mà dura ja que la propietat pot ser del seu interès futur. Desconeixem si el rei d'Espanya tenia en gran estima Clariana i si era un territori cobejat per una monarquia que tenia territoris a Ultramar. En tot cas, els Moixó fan valer aquest argument per demanar al rei celeritat en l'aplicació de la llei i la justícia.

LA DENÚNCIA DEL BARÓ DE MOIXÓ DE L'ANY 1769

Don Juan Felipe de Castaños informa el 29 d'agost de 1769 als particulars i terratinents del lloc i terme de Clariana d'una demanda molt especial.³ El document és encapçalat pels càrrecs que detenta el personatge abans esmentat. Don Juan Felipe de Castaños pertany a l'alta administració borbònica i és, entre altres càrrecs: «Intendente general de guerra, justícia, etc.». La notifica en nom d'Antonio Albià i Centena, que és procurador de Don Francisco de Moxó i de Francolí, Baró de Montcortès, lo Canós, Clariana, la Goda y de Plans de Ferran. Fa saber als «Regidores, Particulares y Terratenientes del lugar, y Termino de Clariana» de la denúncia interposada pel baró de Moixó als esmentats membres de la «Universidad, y cada uno de los Individuos que se hallan, y han hallado hacer morada».

La queixa és que els habitants de l'esmentat terme de Clariana «rehusan, y se jactan de que en lo venidero no quieren corresponder pagar, ni satisfacer los referidos dos puñerones, vulgo cortanes de trigo, y cevada, vulgo ordi respectivamente queriendo minorar semejante, y antiquissima prestación o corresponcion, sin motivo ni causa alguna ». També es diu que «semejantes jactancias, molestias y perturbaciones no deba darse lugar». És interessant veure que els Moixó al·leguen que en un testament de 16 de juliol de 1680 hi ha un testament que fa que els reis d'Espanya puguin heretar la baronia. El document d'alguna manera deixa caure que l'interès de fer justícia de pressa és un assumpte que pot reportar beneficis a la corona a llarg ter-

3. ANC, Fons Moixó, Caixa 26, 1132.2.15.

mini, ja que en cas de mort sense descendència (cosa que no va passar, ja que els Moixó van conservar el títol durant molt de temps) el rei d'Espanya (recordem que llavors era Carles III) seria senyor de la baronia de Montcortès i per tant de Clariana. Realment no sabem si la situació és tràgica o còmica, ja que la negativa i insubmissió fiscal, si se'm permet l'anacronisme, d'uns pagesos respecte a uns impostos antics i d'arrels medievals probablement, no sembla que hagués d'importar gaire al rei. Tot i així, la importància dels Moixó en càrrecs a l'Amèrica borbònica i la seva presència en diferents llocs ens fa pensar que fou una família amb un paper rellevant a l'època i que caldria estudiar-la.

LA CONCÒRDIA DE 1773: UNA SOLUCIÓ AL PLET DE 1769

El 23 de novembre de 1773 se signa la concòrdia entre el baró de Moixó i els principals pagesos i regidors de Clariana.⁴ Carles Roca, notari de Santa Coloma de Queralt, és l'encarregat de redactar el document jurídic que soluciona un plet que sembla que va durar quatre anys. La solució posa fi al conflicte i estableix un pacte que duraria molts anys, probablement fins a l'abolició de l'Antic Règim durant els canvis dels governs liberals del segle XIX. És interessant constatar la presència de Jaume Soler de la Maronta i Joan Riba de Baix, regidors del «dit lloch i terme de Clariana». L'ús del català en la documentació notarial dels pagesos, i del castellà en la demanda del senyor i, per tant, aplicada pel funcionariat de l'administració borbònica, ens explica molt bé la situació lingüística del país i la diglòssia que viu el territori. És interessant perquè les dues cases citades són encara avui emprades en la parla i en els renoms de les cases o masies de Clariana. Per bé que Maronta hagi mudat en Merolta. També apareixen al document Isidro Aribau, batlle de Clariana. Cal enumerar altres signants del document de concòrdia: Joan Abelló, una casa avui enrunada i que es troba al raval de Clariana, i Josep Soler de l'Església, Jaume Morera, Josep Govern de Cal Magre, Sebastià Aribau de la Costa, Jaume Guarro de Maronta, Josep Vilaseca, Josep Font, Jaume Guarro de Pujal, tots particulars. També cal destacar Tomàs Breu, de la localitat de Santa Coloma, procurador dels nobles Moixó.

La solució, després de quatre anys de durada del contenciós, demostra d'una banda la lentitud de la justícia o bé la dificultat de solució. Es tracta d'un plet que, recordem-ho, cau en uns anys de pau entre la Guerra dels

4. ANC. Fons Moixó. 1132.15, Caixa 26

Set Anys i la Guerra de la Independència dels Estats Units, en un temps en què Carles III envia missioners a Califòrnia. Les queixes del baró i l'actitud de mofa i befa que denuncia el baró de Moixó feien pensar en una reprimenda més ràpida. Però les coses de palau van a poc a poc. Veiem un món nou que neix i un de vell que comença a trontollar: el de la noblesa espanyola i especialment la catalana, un món que encara tardarà més de cent anys a decaure enfront de la burgesia industrial. Els Moixó, amb la seva política d'acostament al rei, representen el paradigma d'una noblesa catalana castellanitzada o en procés de fer-ho. Eren botiflers addictes a la corona que ja van demostrar lleialtat durant la crisi de 1640 en una zona delicada (recorrem que el virrei assassinat era el marquès de Santa Coloma).⁵

Les visions del passat perviuen en llocs com Clariana. Com que és un entorn que ha canviat molt poc durant els darrers cent anys, s'hi poden constatar encara avui els cognoms i les cases que apareixen als documents. No hi ha hagut edificacions noves pràcticament, i per tant el nucli conserva, amb l'excepció de cases i masies abandonades l'aire que devia tenir antigament. És un racó que té molins abandonats que devien aprofitar la força de l'aigua de la riera que hi passa, ara amb un cabal exigü i garrepa, tret de quan plou, que baixa amb imprevista força. No costa gaire imaginar-se una mainada jugant entre les aigües de la riera mentre una pagesia treballa la terra amb esforç i poc rendiment. I tot per uns senyors distants i aliens a la seva vida senzilla i probablement miserable en alguns casos.

A Clariana, encara avui, la terra es treballa, ara ja sense conflictes senyorials. Continua arribant, com cada any, la primavera esplèndida deixant enrere la tardor melancòlica als boscos de les obagues. La vida rebrota en uns paratges amb una petita gran història o, millor dit, històries. Unes històries que es troben als arxius plenes de pols, tot esperant ser rescatades i explicades pels descendents d'aquella gent que, amb orgull, van defensar la seva feina davant els qui els oprimien amb impostos. Sovint a través d'un règim despòtic i tirànic introduït per la força i garantit per una monarquia distant i aliena al seu destí en aquell petit racó de món.

5. ANC. Fons Moixó. 1167.4. Documents al voltant de l'actuació dels Moixó durant l'aixecament i les revoltes a Cervera contra el rei de Castella durant el 1652.